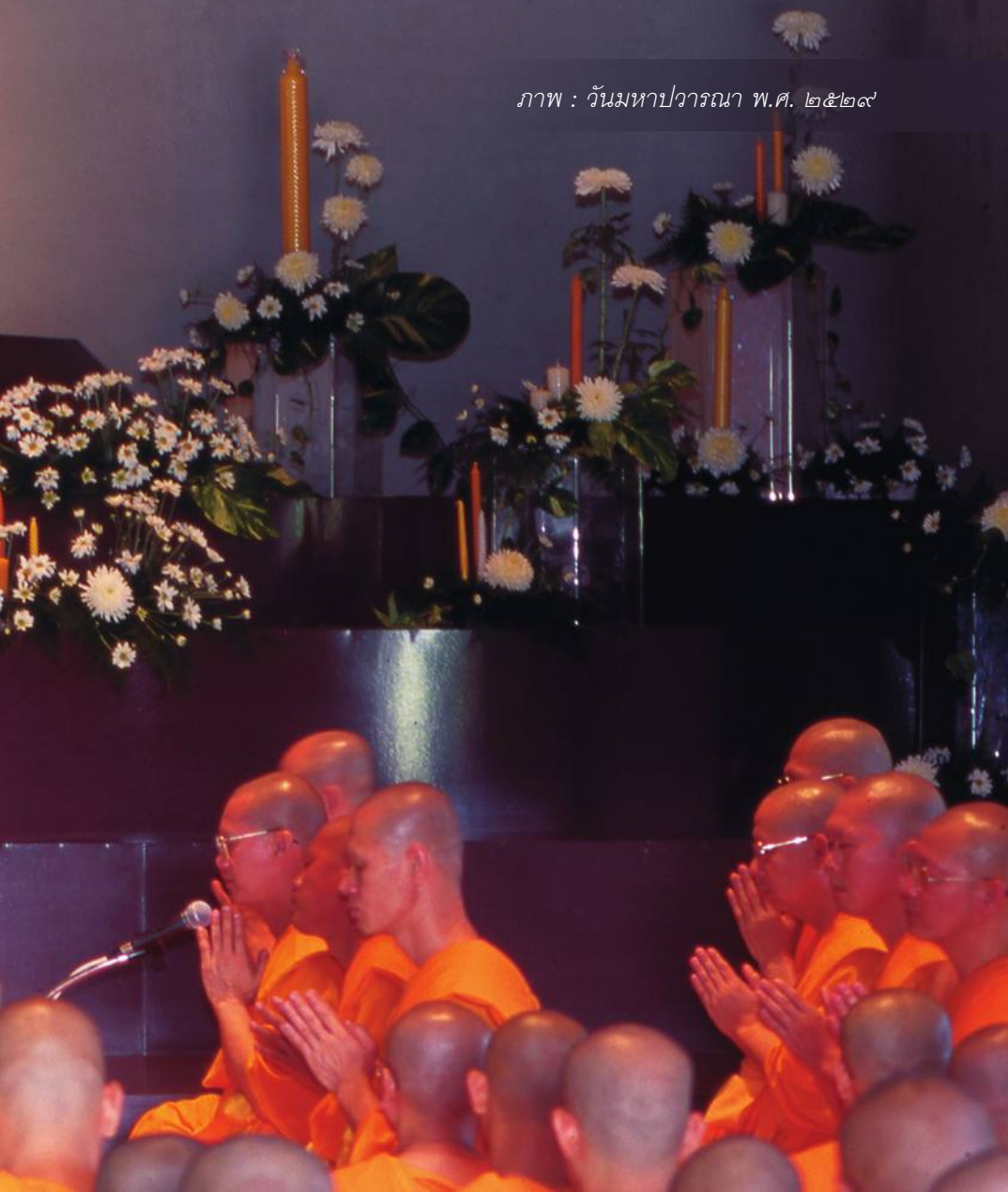

กำเนิดวัน มหาปวารณา

ภาพ : วันมหาปวารณา พ.ศ. ๒๕๒๙

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะถือเป็นวันมหาปวารณา โดยพระภิกษุสงฆ์ผู้ได้อิทธิฐานจำพรรษาในอารามต่าง ๆ จะพร้อมเพรียงกันกระทำสังฆกรรม ดำเนินตามแบบอย่างแห่งอริยประเพณี อันพระภิกษุผู้อยู่ร่วมกันครบพรรษากาลเหล่านี้จะได้กล่าวปวารณา หรือเปิดโอกาสให้กันและกัน บอกกล่าว ตักเตือนในสิ่งที่บกพร่องพึงปรับปรุงแก้ไข พิธีอันสำคัญนี้เป็นพระพุทธานุญาตเพื่อพระภิกษุสงฆ์จะได้เป็นผู้ดงามเรียบร้อยด้วยพระธรรมวินัย เป็นศาสนทายาทผู้เจริญยั้งด้วยสามัคคีธรรม มีความบริสุทธิ์บริบูรณ์ สมฐานะแห่งทักษิโณยบุคคล

กำเนิดวันมหาปวารณา

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี มีภิกษุหลายรูปซึ่งรู้จักและคุ้นเคยกันมาก่อน ได้มาอยู่จำพรรษาร่วมกันในอาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ภิกษุเหล่านั้นได้ปรึกษากันว่า ด้วยวิธีการอย่างไรหนอ พวกเราจึงจะอยู่จำพรรษาร่วมกันด้วยความผาสุก มีความสามัคคีปรองดอง ไม่ทะเลาะวิวาทกัน และไม่ต้องลำบากเรื่องอาหารบิณฑบาต

ครั้นแล้วได้ปรึกษากันต่อไปว่า หากพวกเราจะไม่ทักทายปราศรัยพูดคุยซึ่งกันและกัน รูปใดบิณฑบาตกลับมาถึงก่อน ให้รูปนั้นปูอาสนะ จัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งวางรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะสำหรับถ่ายบิณฑบาตเตรียมตั้งไว้ จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้

ส่วนรูปไฉนบิดบาตกลับมาทีหลัง หากอาหารที่รูปก่อนนั้นแล้วยังมีเหลือ ถ้าต้องการฉันก็พึงฉัน ถ้าไม่ต้องการก็ให้เททิ้งและล้างเสียให้เรียบร้อย แล้วจึงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งวางรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ล้างภาชนะสำหรับถ่ายบิดบาตเก็บไว้ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ กวาดหอฉัน

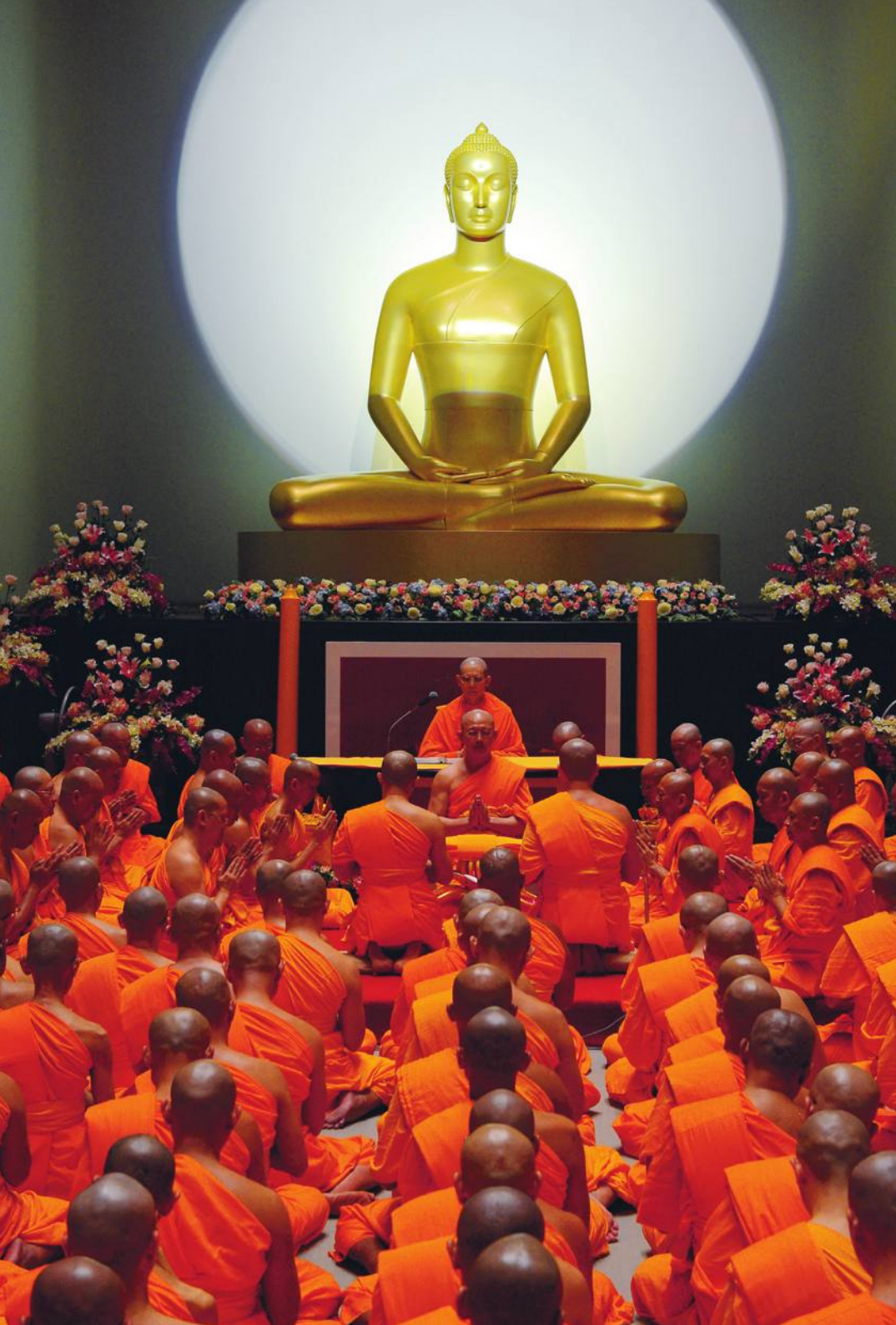
รูปไฉนเห็นหมอน้ำฉัน หมอน้ำใช้ หมอน้ำชำระล้างเปล่า ก็ให้จัดหาไว้ หากเกินกำลังที่จะทำได้เพียงล้าง ให้กวักมือเรียกเพื่อนมาช่วยเหลือกัน แต่อย่าเปล่งเสียงเรียกให้เพื่อนมาช่วยเลย

ด้วยวิธีการอย่างนี้แหละ พวกเราจึงจะอยู่จำพรรษาด้วยกันด้วยความผาสุก มีความสามัคคีปรองดอง ไม่ทะเลาะวิวาทกัน และไม่ต้องลำบากเรื่องภัตตาหาร ครั้นแล้วภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นจึงได้อยู่จำพรรษาด้วยกันตามวิธีนี้จนตลอด ๓ เดือน

ธรรมเนียมเข้าเฝ้า

ภายหลังออกพรรษาแล้ว เป็นธรรมเนียมว่า ภิกษุจะต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นภิกษุเหล่านั้นจำพรรษาครบไตรมาสแล้ว จึงเดินทางไปสู่พระเชตวันเพื่อเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อถวายบังคม และได้นั่งในที่อันสมควรแก่ตนแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า อยู่จำพรรษาด้วยกันด้วยความผาสุกหรือไม่

ภิกษุเหล่านั้น แม้จำพรรษาด้วยกันอย่างมีความสุข ก็ยังกราบทูลว่า พวกตนอยู่จำพรรษาด้วยกันด้วยความผาสุก พระผู้มีพระภาคเจ้า

จึงตรัสถามถึงวิธีการที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันนั้น ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูล
เรื่องทั้งหมดให้ทรงทราบ

ทรงติเตียนและห้ามประพฤติตามอย่างเดี๋ยวลี

ครั้นทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าโมฆบุรุษพวกนี้ แม้อยู่จำพรรษาอย่างไม่มี
ความผาสุกเลย ก็ยังยืนยันว่าอยู่กันด้วยความผาสุก ทราบว่าโมฆบุรุษ
พวกนี้ อยู่จำพรรษากันอย่างกับพวกสัตว์เลื้อยอยู่ร่วมกัน (อยู่โดยไม่มีการ
ถามสุขทุกข์ของกันและกัน) อย่างแพะอยู่ร่วมกัน อย่างคนประมาท
อยู่ร่วมกันแท้ ๆ ยังยืนยันอีกว่า อยู่จำพรรษาด้วยความผาสุก

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไฉนโมฆบุรุษพวกนี้จึงได้ถือมุควัตร
(ข้อปฏิบัติอย่างคนใบ้) ซึ่งพวกเดี๋ยวลีถือกัน การกระทำของโมฆบุรุษ
เหล่านั้น ไม่เป็นที่น่าเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส” ครั้นแล้วทรง
แสดงธรรมิกถา รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุไม่พึงสมาทานมุควัตร
ที่พวกเดี๋ยวลีสมาทานกัน รูปใดสมาทานต้องอาบัติทุกกฏ”

ทรงอนุญาตการปวารณา

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว
ปวารณาต่อกันด้วยเหตุ ๓ สถาน คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน หรือด้วย
นึกสงสัย (ว่าได้ทำความผิดทางกาย ทางวาจา) อันเป็นวิธีที่เหมาะสม
เพื่อการว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งเป็นวิธีออกจากอาบัติ และ
เป็นวิธีเคารพในพระวินัยของภิกษุทั้งหลายสืบไป

ปวารณาคืออะไร

“ปวารณา” โดยรูปศัพท์ แปลว่า ยอมให้ขอ เปิดโอกาสให้ขอ หรือ ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน

ส่วนคำว่า “ปวารณา” ที่มุ่งหมายในที่นี้ หมายถึง การที่ภิกษุเปิดโอกาสให้ภิกษุอื่นว่ากล่าวตักเตือนตนเองได้ ซึ่งจัดเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง ที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องทำร่วมกันในวันสุดท้ายของการอยู่จำพรรษา คือ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ (สำหรับผู้เข้าจำพรรษาในพรรษาหลัง)

วิธีปวารณา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปทำปวารณาร่วมกัน โดยเมื่อถึงวันมหาปวารณา ให้ภิกษุเหล่านั้นมาประชุมกัน แสดงอาบัติต่อกัน แล้วให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศตั้งญัตติ (การประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน) ให้สงฆ์ทำปวารณา โดยเริ่มต้นจากภิกษุผู้มีพรรษามาก ไปจนถึงภิกษุผู้มีพรรษาน้อยที่สุดตามลำดับ

ภิกษุผู้เถระมีพรรษามากกว่าทั้งหมดนั่งกระหย่ง^๑ ประนมมือกล่าวปวารณาก่อน ๓ ครั้ง (โดยให้ภิกษุที่มีพรรษาอ่อนกว่าปวารณาทีหลัง) ว่า

“ท่านทั้งหลาย (‘ภันเต ท่านผู้เจริญ’ ใช้สำหรับภิกษุผู้มีพรรษาอ่อนกว่ากล่าวกับภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า) กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัย (ว่ากระผมทำผิด) ก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป”

^๑ อาการที่นั่งคุกเข่าเอาปลายเท้าตั้งลงที่พื้น สันเท้าทั้งสองรับกัน

ในระหว่างการทำปวารณา ทุกรูปต้องนั่งกระหย่ง รูปไหนปวารณาเสร็จแล้วจึงจะนั่งบนอาสนะได้

วันทำปวารณา

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า วันปวารณามีกี่วัน จึงนำเรื่องไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงรับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย วันปวารณานี้มี ๒ วัน คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ

อาการในการทำปวารณา

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายเกิดสงสัยอีกว่า อาการทำปวารณามีเท่าไร จึงได้นำเรื่องไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์รับสั่งว่า การทำปวารณามี ๔ อย่าง คือ แยกพวกกันทำปวารณาโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงกันทำปวารณาโดยไม่ชอบธรรม แยกพวกกันทำปวารณาโดยชอบธรรม และพร้อมเพรียงกันทำปวารณาโดยชอบธรรม ซึ่งพระองค์ทรงอนุญาตให้ทำปวารณาเฉพาะที่พร้อมเพรียงกันทำโดยชอบธรรมเท่านั้น

พุทธานุญาตอื่นๆ

ภายหลังมีภิกษุบางรูปไม่สบาย ไม่สามารถมาร่วมทำปวารณาได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่สบายนั้นใช้ให้ภิกษุอื่นทำปวารณาแทนตนได้

ต่อมาภิกษุเกิดสงสัยอีกว่า หากมีภิกษุไม่ถึง ๕ รูป ควรทำปวารณากันอย่างไร พระพุทธองค์จึงมีพระบรมพุทธานุญาตให้อาวาสที่มีภิกษุอยู่เพียง ๔ รูป ๓ รูป หรือ ๒ รูป ทำปวารณากันเองเป็นคณะ และ

หากมีเพียงรูปเดียว ให้อธิษฐานเป็นส่วนบุคคล คือ ตั้งใจว่า วันนี้เป็นวันมหาปวารณาของเรา

และหากมีเหตุจำเป็นบางประการ ที่จะทำปวารณา ๓ ครั้งไม่ได้ เช่น เมื่อมีเหตุอันตรายหรือความไม่สะดวกอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๑๐ อย่างเกิดขึ้น คือ

๑. พระราชาเสด็จมา
๒. โจรมาปล้น
๓. ไฟไหม้
๔. น้ำหลากมา
๕. คนมามาก
๖. ฝนเข้าสิงภิกษุ
๗. ลัทธิร้ายเข้ามา
๘. งูร้ายเลื้อยเข้ามา
๙. ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต
๑๐. มีอันตรายต่อพรหมจรรย์

เมื่อประสบเหตุประการใดประการหนึ่งดังกล่าว ทรงผ่อนผันให้ปวารณาเพียง ๒ ครั้ง ครั้งเดียว หรือให้ภิกษุที่มีพรรษาเท่ากันปวารณาพร้อมกันได้

นอกจากนี้ หากภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาด้วยกันด้วยความผาสุก แต่เกรงว่าเมื่อเสร็จจากปวารณาแล้ว อาจมีภิกษุบางรูปต้องเดินทางจากไป จนเป็นเหตุให้ไม่ได้รับความผาสุกในธรรมเหมือนเช่นเคย เพื่อบุญเคราะห์แก่ภิกษุเหล่านั้น จึงทรงอนุญาตให้เลื่อนวันปวารณาออกไปได้อีก ๑ เดือน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการปวารณา

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าเอง ยังทรงให้ความสำคัญกับการปวารณาเป็นอย่างมาก เช่นสมัยที่พระองค์ประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันตสาวก หมู่ใหญ่ ๕๐๐ รูป ณ พระวิหารบุพพาราม

วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ พระองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “บัดนี้เราขอปวารณาต่อเธอทั้งหลาย พวกเธอจะไม่ได้ติเตียนกรรมอะไร ๆ ที่เป็นไปทางกายหรือทางวาจาของเราบ้างหรือ”

เมื่อตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายติเตียนกรรมใด ๆ อันเป็นไปทางพระกายหรือทางพระวาจาของพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้เลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะว่าพระองค์ทรงยังทางที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ทรงยังทางที่ยังไม่เกิดขึ้นพร้อม ให้เกิดขึ้นพร้อม ทรงบอกทางที่ยังไม่มีผู้บอก ทรงเป็นผู้รู้ทาง ทรงรู้แจ้งทาง ทรงฉลาดในทาง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาวกทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้เดินตามทาง”

ครั้นแล้ว ท่านพระสารีบุตร พร้อมทั้งภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป จึงได้ปวารณาต่อพระผู้มีพระภาคเช่นเดียวกัน ซึ่งพระองค์ก็ไม่ทรงเห็นการกระทำใด ๆ ทั้งทางกายวาจาของพระอรหันต์เหล่านั้น ที่จะทรงติเตียนได้เช่นกัน

สาวกสันนิบาต

สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์อื่น ๆ ก็ยังทรงอาศัยโอกาสแห่งวันปวารณานี้ เพื่อประชุมพระสาวก (สาวกสันนิบาต) อีกด้วย ดังเช่น

พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปวารณาพรรษาพร้อมด้วยภิกษุ ๙๐,๐๐๐ โกฏิ ณ ภูเขาสุทิสสนะ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๓

พระสมณพุทธเจ้าก็ทรงปวารณาพรรษาพร้อมด้วยภิกษุอรหันต์ ชีณาสพ ๑๐๐,๐๐๐ โกฏิ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๑

พระโสภิตพุทธเจ้าก็ทรงปวารณาพรรษาพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๘๐ โกฏิ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๓

พระปฐมพุทธเจ้าทรงปวารณาเป็นวิสุทธิปวารณากับภิกษุผู้บวชใหม่ และภิกษุอื่น ๆ จำนวน ๓๐๐,๐๐๐ โกฏิ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๒ และทรงปวารณาออกพรรษาพร้อมกับภิกษุผู้บวชด้วยเอหิภิกขุ จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ โกฏิ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๓

พระธัมมทัสสีพุทธเจ้าทรงทำวิสุทธิปวารณาท่ามกลางภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ โกฏิ ซึ่งบวชภายในพรรษานั้น ณ กรุงสรณะ ในการประชุมพระสาวก ครั้งที่ ๑

ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย

ในทางปฏิบัติ แม้ภิกษุบางรูปจะได้ปวารณาให้สัทธิธมมิกว่ากล่าว ตักเตือนตนเองได้แล้วก็ตาม แต่หากภิกษุนั้นเป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทนต่อคำพร่ำสอน ก็คงไม่มีใครกล้าแนะนำหรือตักเตือนอยู่นั่นเอง ทำให้ภิกษุ

นั้นเสียโอกาสที่จะได้แก้ไขพัฒนาตนเอง ให้ก้าวหน้าในพระธรรมวินัย ไปอย่างน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

ในทางกลับกัน หากภิกษุใดเป็นผู้ว่าง่าย อดทนต่อคำสั่งสอน แม้จะไม่ได้ปวารณาไว้ แต่เพราะความว่าง่าย ย่อมทำให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายอยากแนะนำพร่ำสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์

ดังนั้น ภิกษุผู้หวังความเจริญในพระพุทธศาสนานี้ จึงควรประกอบ ด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่ายเหล่านี้ คือ

๑. ไม่มีความปรารถนาลามก ไม่ลุแก่อำนาจแห่งความปรารถนาลามก
๒. ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น
๓. ไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ถูกครอบงำด้วยความโกรธ
๔. ไม่ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ
๕. ไม่มีกระแวงจัด เพราะความโกรธเป็นเหตุ
๖. ไม่เปล่งวาจาเกลียดต่อความโกรธ
๗. เมื่อถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ก็ไม่ได้เถียงโจทก์
๘. เมื่อถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ก็ไม่รุกรานโจทก์
๙. เมื่อถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ก็ไม่ปรักปรำโจทก์
๑๐. เมื่อถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ก็ไม่เอาเรื่องอื่นมากลบเกลื่อน ไม่พูดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟัง ให้ปรากฏ
๑๑. เมื่อถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ก็พอใจตอบในความประพฤติของตน
๑๒. ไม่เป็นคนลบหลู่ ไม่ตีเสมอ

๑๓. ไม่เป็นคนริษยา ไม่เป็นคนตระหนี่
๑๔. ไม่เป็นคนโอ้อวด ไม่เจ้ามายา
๑๕. ไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
๑๖. ไม่เป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ไม่ถือรัน เมื่อรู้ว่าตนกระทำผิดก็ยอมรับได้ง่าย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทรงให้ความสำคัญกับ “การปวารณา” เป็นอย่างมาก เนื่องจากทรงเห็นว่า “การปวารณา” จะเป็นประโยชน์ และเป็นโอกาสแก่วิษณุที่ยู่จำพรรษาร่วมกัน จะได้ชี้แจงทุกข์ คือ การว่ากล่าวแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรม ความดีงามให้แก่กัน ทั้งนี้เพื่อความสะอาดหมดจดแห่งพรหมจรรย์ และเพื่อความสำรวมระวังทั้งกายวาจาใจสืบไป

ขุมทรัพย์จากการปวารณาจึงเป็นเหตุเกื้อกูลให้พระภิกษุสามารถฝึกฝนอบรมตนเองให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างรวดเร็ว สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา และเป็นนาบุญอันประเสริฐของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๐

ที่มา:

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๒๕). **พระวินัยปิฎกและอรรถกถาแปล**

เล่มที่ ๖. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๒๕). **พระสูตรและอรรถกถาแปล** เล่มที่ ๑๘, ๒๕, ๗๓, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๒). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**

พ.ศ. ๒๕๔๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.